

«Чиї у нього очі? Були ж ніби мої, а тепер... — Ксеня розгублено вдивлялася у сердите синове обличчя. — Що він каже? Щоб ішла зі своєї хати? Куди? Там же й груба розбита, і дах протікає. І як же я житиму без...» — Подумалося про онуків і його, єдину свою дитину. Щось у грудях ворухнулося болісно, затуманіло в очах. Та син того не помітив. Боявся, що мати встане з-за столу, піде й зачиниться у своїй кімнаті, переплаче, пересердиться, і тоді ця важка розмова коту під хвіст. Та мати не встала, тільки голос затремтів, коли запитала, ніби звинуватила:

— А чим же я вам заважаю? Тим, що варю, печу й за всіма прибираю? А, може, ви переходьте у дідову хату та щось самі зробіть. А не на всьому готовому...

Син аж підскочив за столом:

— Дай хоча б день пожити без тебе! Ти ж во де у мене, — черкнув долонею себе по горлу. — Наче комендант німецький, хочеш, щоб усе по-твоєму було. Моя хата — з батьком стільки років стягувалися, — перекинув матір, — я також тут не приймак — ясно тобі!? Не хочеш, мамо, по-хорошому — розділюся через суд. Нас четверо, а ти одна, і дивися, щоб тобі хоча б комора дісталася.

Побачив, як пополотніла мати й мовчить. І сам замовк, бо злякався, що насправді доведеться судитися

й ділитись. А ділитися він не хотів, навіть маленькою кімнатою, в якій вона тепер жила.

— Судитися зі мною? Я ж не ворог твій, сину... — ледве спромоглася вимовити Ксеня й запнулася — здалося, що перед нею хтось далекий, чужий, тільки на когось рідного дуже схожий.

Батькова хата на крайній вулиці за вигоном, ніби відірвана від села. Добре, що вікна вцілили, бо злодії вибили двері, витягли з груби залізо, навіть старі металеві миски позабирали. А борінку з того боку, під хлівом, не помітили. Як залишила, коли волочила город, так і стоїть.

— Пічника знайду — до зими ще далеко, — кинув син, коли заніс до хати клунок з її пожитками. — А світла багато не пали — сама знаєш: платити за тебе нікому. Інші он з базару живуть, як роботи немає, в Італію на заробітки їдуть, одна ти ждеш із моря погоди, наче тобі вісімнадцять, а не скоро, — замовк, бо не міг точно згадати материн рік народження, тому й сказав навмання, аби немало — п'ятдесят. Диви, дзеркало іще ціле, — несподівано зрадів, глянув у тьмяне скло на стіні й спохмурнів, немов побачив там щось неприємне для себе.

Уночі йшов дощ. Дрібні краплі стукали у тишу, заспокоювали, навертали на думки. А їх у Ксені, наче бджіл у вулику. В оцій хаті зростала. Усі називали її Оксаною, тільки батько — Ксеньою, як звали його матір. А потім і чоловік став називати Ксеньою, і родичі.

— Коли то було? Ніби наснилося. Дощик гарний — картопля вродить. Слава Богу хоч картопелька буде своя. А як же його завтра жити? — зойкнула і злякалася — голос відлунював у кутках давно спорожнілої

хати, немов би хтось іще разом із нею боявся завтрашнього дня.

Наче й не спала, хіба передрімала перед ранком, а почало сіріти — підвелася, запалила у печі порохнявою вербою, що вчора знайшла у дровнику, начистила картоплі, приставила чавунчик до вогню і несподівано відчула полегшення. Самотина лякала, але вже не так, як уночі, коли безвихідь обступала з усіх боків разом із глухою темрявою. Від вогню в хаті робилося затишно, немов оживала не лише піч, а й сама хата, а з нею і мивушина, давно замкнута на великий замок.

Навіть тоді, коли приходила обрізувати й обробляти сад чи город, не завжди відмикала той замок, не завжди заходила у ці двері. Не хотіла озиратися у своє життя, та й часу бракувало, обступали клопоти. Тепер того часу буде хоч греблю гати, а клопоти залишилися у синовій хаті. Подумала — «синовій» і відчула, ніби щось надірвалося біля серця. Надірвалося «з м'ясом», а тепер пече і не знати, коли загоїться.

Рипнула хвіртка. Ксеня виглянула у вікно, побачила давню подругу Антоніну, й підборіддя у неї затремтіло.

— Здорова була! — Антоніна спочатку роззиралася по хаті, навіть прочинила двері у світлицю, потім поставила на стіл банку з молоком і вимовила невесело:

— Нічого, не хороми, але жити можна. У двір щось узяла, чи хлів порожній?

— Нащо воно мені самій, Тоньо. І чим я годуватиму те поросся? Сідай ось, — підсунула подрузі стілець, іще батьком зроблений.

— Та я не розсідатися прийшла, а по ділу, — худорлява, висока Антоніна таки вместилася скраечку

стілця. — Сергій Гусак кликав буряки полоти. Казав, щоб іще когось взяла. Я за тобою — посапаємо день-два — якась копійчина буде. Хоча б на хліб. Бо вже і в коморі ні пилинки — і млинця ні з чого спекти.

Ксеня зраділа:

— Добре. Спасибі, Тоньо. Ось у печі вигорить — і йду.

Сапа, граблі, вила, навіть заступ стояв у клуні під старим сіном — туди злодії не зазирали. Як попрацює на батьковому городі, помие і сховає. Тепер для Ксені це — скарб, особливо сокира. Із дому нічого не хотіла брати, ніби в одну мить усе для неї стало чужим. Здавалося, що і думки про ту домівку почуженіли й наче холодом взялися.

Пошукала пляшку чи порожню банку, аби взяти хоча б води на поле. Не знайшла, махнула рукою і вийшла з двору.

Гусакові посіви за старою фермою. Ксеня йшла по Лосинівській дорозі, яка чомусь не заростала, хоча давно немає Лосинівки — хутора під лісом, і від ферми залишився тільки зруйнований фундамент. Подумалося, що за багато років тут нічого не змінилося, ніби світ живе своїм життям, а оце велике поле зі старою, ще волами їждженою дорогою, живе осторонь часу. Хоча ні — трохи таки змінилося — тепер частина розпайованої землі належить їй. «Землевласниця-злидарка», — посміхнулася сумно, бо на цих чорноземах багатів лише той, хто сам на них і господарював. Або гендлював ними, вихоплюючи з-під ніг у знедолених, що віддали цій землі всю свою любов, піт і кров, а тепер доживали у бідності, чіпляючись за клаптик городу побіля хати, наче за рятівне коло, щоб не

померти з голоду. Вона й сама виживе завдяки такому клаптику. А оті лани... Спинилася, щоб озирнути більше свого багатства і вгамувати несподівані думки.

— Ти диви, кого я бачу! — озвався ще здалеку Сергій Гусак, фермер який не розгубився у дев'яностих, коли вся країна бралася руїною, коли могутня рука «демократичної» влади руйнувала колгоспи, а з ними й села, і долі тих, хто жив на землі. — «Комсомолка, спортсменка, відмінниця!». Ксеньо¹, я такий радий, що ти прийшла. Тепер і шукати нікого не треба — ви з Тоньєю самі за кілька днів упораєтесь. А я вам добре заплачу. Згода?

Ксеня глянула на лан і промовчала. Нічого не сказала й Антоніна, лише кивнула головою. Тільки вже коли за сріблястою іномаркою піднявся стовп куряви, запитала:

— Чого це він так зрадив тобі? Молодість згадалася чи що?

Ксеня у відповідь стонула плечима і заходилася полоти буряки.

— А бач, — не вгавала подруга, — у школі табличку множення не міг вивчити, а тепер на всю Олександрівку чоловік. А ми з тобою у нього в наймах. Так, нехай я не зривала зірок із неба, а ти ж на олімпіади їздила, англійську знала, наче рідну. І нащо тобі був здався той столичний університет, вивчилася б на вчительку в нашому педагогічному й не ходила б із сапою по заробітках. А синок у тебе — засланець, — несподівано перевела розмову на те, що муляло із самого ранку. — Ти його виростила, вивчила, скільки дітей попоняньчила... Бач, як віддячив. Чого ти мовчиш? Не плач, ну...

¹ Тут і далі вжиті діалектні форми імен. (Прим. ред.)